

Viinamarjasuved 2017 ja 2018

Viinapuust on saanud Eesti koduaedades tavaline marjataim. Meil on rajatud istandikke ärilistel eesmärkidel nii avamaal kui kasvuhoonetes, millised juba kandeikka jõudnud. On peresid, kes elatuvadki viinamarjakasvatusest. Kohalikud lauaviinamarjad ja viinamarjavein on muutunud unistustest tegelikkuseks. Kolleksionäärid kasvatavad ja jälgivad enam kui kahtsadat sorti. Nende seas on kohalikke aretisi, mis ootavad ametlikku tunnustamist sortidena. Oleks aeg tunnistada viinapuu võrdväärseks teiste marjakultuuride seas. Riiklikul tasandil esindavad Viinamarjakasvatajate huvisid Eesti Aiandusliit ning 2016. aastal asutatud Eesti Viinamarjakasvatajate ja Veinivalmistajate Liit.

Hea, et meie suuremad viinamarjakasvatajad ei sammu ühte rada. Mitmekesisem kooslus on enamasti eluvõimelisem. Viinapuu on visa, ent siiski lõunamine taim. Kultuurina riskantne. Seepärast peaks ka kasvataja visa olema. Kui ühtviisi ei õnnestu, tasub proovida kuidagi teisiti ja teiste sortidega. Ekstreemne ilmastik aitab meil teha valikut. Meile kingiti kaks viimast vastandlikku suve. Meenuvad nendega sarnased mu noorusest, 55 aasta eest. 1962. aasta suvi jäi meelde jaheda ning sajusena, 1963. aasta palava ja põuasena. Nii vähemalt Rāpinas, kus noil aastail oma aianduspraktikat tegin. Tollal ei osanud ma veel pöörata tähelepanu viinapuude arengule, kuigi viinamarjaistandik avamaal oli Rāpina Aiandustehnikumi aias juba siis olemas. Selles kasvasid tollal euroopa viinapuu sordid 'Madeleine Angevine', 'Malingre Varajane' ja 'Triumph 5'. Nüüd kasvatame avamaal enamasti vastupidavamaid liikidevahelisi sorte.

Kirjeldan kaht viimast viinamarjasuve Rāpinas. Võimalik, et mõnes teises ilmastiku poolest suure Eesti piirkonnas oli hoopis teisiti.

2017. aasta suvi, üks kehvemaid viinapuudele

Rāpinas oli viimane öökülm 17. mail. Nädal varem kahjustas sellest tugevam külm kahel ööl triiphones kasvu alustanud võrseid. Avamaal kevadised öökülmad saagile olulist kahju ei teinud. Öitsemine viibis. Aianduskooli viinamarjakursuslastega harjutasime suvist lõikust 16. juunil, planeeritust kaks nädalat hiljem. 12. augustil näitas kraadiklaas korraks +27 °C, mis oli üsna erandlik soojus sel jahedal ja sajusel suvel.

Annan aru peamiselt oma koduaias juhtunust. Avamaa viinapuudel esines tavalisest rohkem jahukastet ('Rondo', 'Krassavets'), seda oli ka seni haigustele vastupidava 'Hasanski Sladki' tarjavartel. Ebajahukaste lööbis hiljem ja rikkus 'Zilga' ning 'Rondo' saagi, vähemal määral 'Supaga' ja 'Iza Zalivska' valmivaid marju. Lõuna-Eestis avamaal 'Zilgat' ja 'Rondot' kasvatades tuleb olla valmis vajalikeks taimekaitsetöödeks. Mitmed kurtsid juba suvel baktervähi esinemist okstel. Sügislõikuse ajal märkasid ka oma viinapuudel ('Amurski' ja mõned aretised) seda haigust tavalisest enam. Herilasi peaaegu polnud. Linnud ja muud loomad jätsid saagi puutumata.

Marjad valmisid visalt ja olid tavalisest hapumad. Varajased sordid ('Hasanski Sladki', 'Skandia', 'Pine Lake', 'Marechal Joffre', 'Amurski', 'JK 07-8-6') koristasime veiniks alles 6. oktoobril. Teised jäid küpsema öökülmadeni. Need algasid 20. oktoobrist ja polnud eriti tõsised. Pikk ent mitte eriti soe sügis päästis halvimalt ning võimaldas võrsete rahuldavat valmimist enne sügislõikust. Öökülmadeta periood oli keskmisest pikem, üle 150 päeva.

Milliseid sorte kasvatada

Ebasoodne suvi aitas teha järeldusi meie oludes kõlblike sortide valikuks. Rāpina koduaedades said avamaal söögiküpseks ja andsid ka koguseliselt head saaki 'Hasanski Sladki', 'Albo Varheaja', 'Valiant' ('Vapper'). Osaliselt suurest saagist tingituna, valmis 'Albo Varheaja' ebaühtlaselt. See on saagikas ja

hästi säilivate marjadega sort. Veel aastavahetuse ajal sõime veidi kortsunud kodumaiseid viinamarju. Õitsemisaegse ja sellele järgnenud jaheduse tõttu arenes 'Skandia' ja 'Pine Lake' tarjades palju tillukesi seemneteta marju. Hästi küpsesid sortide 'Solaris' ja 'Roland' marjad, neid kasutatakse valge veini valmistamiseks. 'Solarise' tihedad tarjad tikkusid hahkhallituse tõttu mädanema. 'Rolandi' hõredates tarjades seda ei juhtunud. Viimane on heledate väikeste marjadega lootust andev Kanadas aretatud veinisort, mille marjadesse koguneb palju suhkrut. Oktoobri keskpaiku tehtud mõõtmised refraktomeetriga andsid kõrgemaks tulemuseks 85-90 °Oe (Oechsle kraadi). See tähendab, et suhkrut lisamata võis neist marjadest saada ligi 12% alkoholisaldusega veini. Oktoobri alguses oli sama näitaja 'Solarisel' 65-70 °Oe ja 'Hasanski Sladkil' 80 °Oe, mis on jaheda suve kohta hea. Soojal suvel head saaki andva 'Price' ja 'Bianca' marjad sel aastal avamaal ei valminud, tooreks jäi eriti hilja valmiv 'Dvietes Zila'.

Äriliseks viinamarjakasvatuseks vajame sorte, mille oksi pole vaja talveks maha painutada ja katta. Okste külmataluvuse selgitamiseks jätan igal taimel ühe oksa talveks toetusele. Lisatud tabelis näeme viimaste aastate talvitumise tulemusi sortidel, milliseid võiks meil veinimarjana katsetada. Minimaalne temperatuur oli talvel 2015/16 -30 °C ning talvedel 2016/17 ja 2017/18 -20...-22 °C.

Jälgin huviga talvekindlaid seemikuid (vt Maalehe viinamarjaraamat lk 80-81). Olen soovijatele jaganud 'JK 07-8-6' pistoksi. Selle algtaim kasvas üles 'Hasanski Sladki' 2007. aastal valminud seemnest. Isaks on suure tõenäosusega 'Guna', sest nende kahe naabri tarjad kasvasid teineteise embuses. Pealegi sarnaneb seemiku lehestik 'Gunaga'. Esimesed marjad andis algtaim tagasihoidlikust hooldusest hoolimata neljandal kasvuaastal. See viinapuu on olnud hea talvekindlusega ja väga jõulise kasvuga. Ehk suudab ta kehvades oludeski vastu pidada. Marjad hakkavad valmima vara. Haigustega pole seni muret olnud.

Viinamarjad valmisid Läänemaalgi

Läänemaal, Saunja lahe ääres, Haava talus omab rikkalikku sordikollektsiooni avamaal (üle 200 nimetuse) Raimu Aas. 2018. aastalgi istutas ta täienduseks 36 uut sorti. Raimult saadud andmed annavad lootust, et kasvukohta ja sorte valides võib Eestis viinamarjakasvatusega avamaal tegelda Põhja-Eestiski. Seal pole seni veel muret seoses haiguste levikuga. Küll aga on Raimu korduvalt rääkinud sealse mullastiku eripärast, mistõttu tema aias ei edene talvekindlad sordid 'Zilga' ja 'Hasanski Sladki'. Siit soovitus istandike rajajatele. Istutage esialgu eelkatseks väike istandik paljude sortidega. Seda hooldades saate kasvatamiskogemusi ning teadmise, kas üldse ja kuidas meeldib valitud kasvukoha mullastik ning mikrokliima ühelegi sordile. Kuna istandike rajamisel on suuremaks kuluks istikute maksumus, siis võiks sobivaks osutunud sortidest istikud ise kasvatada. See pole keeruline, pealegi on teil paljundusmaterjal juba oma käest võtta. Suuremas koguses pistokste saamiseks tuleks aga suhelda teiste kohalike viinamarjakasvatajatega, kes enamasti meelsasti jagavad sügislõikusega eemaldatud oksi ja paljundamiskogemusi.

Kaugemalt ostetud poogitud istikutega on juhtunud äpardusi. See teema väärriks eraldi käsitlemist. Meie oludes on viinapuu riskantne kultuur, mille ärilist kasvatamist laenu toel alustada ei soovita. Lõunamaiseid veinisorte võiks veini tootmiseks kasvatada pigem kasvuhoonetes, kui see majanduslikult mõtekaks osutub. Avamaal veiniistandike rajamiseks peaksime aga valima põhjamaised sordid, millest siinse kasvatamis- ja kääritud tehnoloogia järgi toodaksime Läänemeremaadele omaseid viinamarjaveine. Siin oleks lai tööpõld kohalikele viinamarjakasvatajatele ja veinipruulijatele. Vahemeremaade veiniproduktidega konkureerimine läheb liiga kulukaks.

Raimu Aas loetles sorte oma kollektsioonist, milliseid ta 2017. ja 2018. aasta saagi põhjal heaks peab: Agat Donskoi, Albo Varheaja, Alfa (Roogojalt), Buratino (Lembit Kirsilt), BZD (Lembit Kirsilt), ČBZ, Dovga, ES 9-7-48 (Pine Lake), Isabella (Elmar Zimmerilt), Jukka, Juodkrante, Juodupe, Läti Varajane

(Petersons), Nežnõi (Vesminsilt), Price, Regent, Rondo, Russki Fioletovõi, Triumph (punase viljaga Aivar Haagilt), Valiant, Võnoslivõi. 2018. aastal oli Läänemaal pikk põud. Viinamarjasaak jäi loodetust väiksemaks ja marjadki olid tavalisest pisemad. Raimul pole andmeid sortide külmataluvuse kohta, sest pärast sügislõikust katab ta maha painutatud oksad kõigil sortidel (välja arvatud 'Valiant' ja 'Alfa').

2018. aasta soodne suvi

Viinamarjasaaki mõjutab võrsete valmimine eelmisel sügisel ja talvitumine. Kuna võrsete alumised pungad jõudsid valmida ning talv polnud karm, talvitusid viinapuud Räpinas hästi. Viimased öökülmad jäid aprillikuusse, kui pungad olid veel puhkemata. Suvepalavuse tõttu valmisid marjad eelmisest aastast kuu aega varem. Enamiku saagist koristatakse septembri keskel. Saak jäi loodetust väiksemaks. Võimalik, et eelmise jaheda suve tõttu moodustus pungades vähem õisikualgeid. Jälginis marjade valmimist (vt tabelit) ja püüdsime neist võimalikult palju veini teha. Mõne sordi avamaasaagist oleks saanud sel sügisel valmistada veini ilma mahlale suhkrut (ja vett) lisamata. Neil tõusis oktoobri alguseks marjade suhkruisaldus üle 100 °Oe, mis annaks 14 % alkoholisisaldusega veini. Kasvuhoones oli 'Gauja' (avamaal pole see mul veel kandees) ja mõnede seemikute ('Albo Varheaja' × 'Price') marjadel sama näitaja 110 °Oe. Seemnetute sortide marjad kuivatasin toas rosinateks. Ilusaid lauamarju andis 'Gailiuno Jagviga', septembri teisel poolel meelitasid need ligi herilasi ja eriti mesilasi. Linnud ründasid 'Marechal Joffre' ja 'Valiant' saaki.

Haigustest oli Räpinas palju jahukastet, mis lõi võrsetel kasvuperioodi lõpus. Kõige enam oli haigust kahjuks 'Hasanski Sladki' seemikul ('JK 95-2-3'), millest Jaanus ja Tea Lajal valmistasid 2013. aastal hea valge veini. Kooli soovitusortide kollektsioonis kahjustusid tugevasti 'Rondo' ja 'Kuzminski Sinii', milliseid ma oma koduaias enam ei kasvata. Ebajahukastet märkasin lehtedel alles marjade valmimise lõpul, see saagile kahju ei teinud. Haiguste tõrjet ma ei tee, et hinnata sortide haiguskindlust.

Räpinas oli erakordselt pikk öökülmadeta suvi 23. aprillist kuni 21. novembrini – üle 200 päeva. Võrsete valmimist öökülmad ei seganud. See annab lootust viinapuude heale talvitumisele ning saagile eeloleval aastal.

Avamaa istandikke Kagu-Eestis

Räpina valla Linte külla rajasid Jane ja Boris Kivirand 2010. aastal hektari suuruse mahetehnoloogiaga viinamarjaistanduse. 2013. aastal korjati sealt juba suurem saak – ligi tonn viinamarju. Lauamarjana jõudis 'Guna' kauplustessegi. Marju on kasutatud mahla, kontsentreeritud mahla (siirupi), katseveinide ja rosinate valmistamiseks. Paljundatakse levitamiseks kohapeal heaks osutunud sortide istikuid. Alates 2014. aastast on mõnel aastal probleemiks ebajahukaste, mis kahjustab eriti 'Rondo' ja 'Zilga' saaki ning põhjustab taimede taandarengut. 2018. aastal seda haigust ei olnud. Osa saagist koristasid linnud. Marjad valmisid sel suvel hästi. Ka hiljem valmiv 'Fabel' saavutas sordile omase roosa jume ja küpsuse. Pererahvas hindab sorte 'Hasanski Sladki', 'Valiant', 'Vapper', 'Summersweet', 'Zarja Severa'. Viimasel ajal istutatud sortidest röömustasid 'Pine Lake' ja 'Alfa' (Lija Kaskalt). Talveks kaetakse maha painutatud oksad turbaga vaid paaril esimesel aastal.

Võru valla Liiva külas asub tuntud Pruuli-Kaska viinamarjatalu, kus toodetakse alates 2011. aastast kasvuhoonetes lauaviinamarju müügiks. Kasvuhoonete naabruses künkanõlval on ka poole hektari suurune istandik avamaal. Taimi seal talveks ei kaeta ja suvelgi piiratakse vaid hädapärase kasvu piirava lõikusega. Viimaste aastate saakide põhjal edenevad avamaal hästi sordid 'Zilga', 'Hasanski Sladki', 'Skandia', 'Võnoslivõi', 'Pine Lake', 'Albo Varheaja', 'Valiant'.

Jaan Kivistik 23.01.2019 Fotod: 'Roland', 'Gauja', 'JK 07-8-6'

Võimalikke veinisorte Lõuna-Eestis

Sordid	Talvitumine		°Oe 2018. aastal Rāpinas avamaal (dekaadid)				
	-30 °C	-20 °C	Aug 2.dek	Aug 3.dek	Sept 1.dek	Sept 2.dek	Sept 3.dek
Sorte punase veini jaoks							
Albo Varheaja	4	5		65	77	78	
Amurski		5		55	65	60	
Hasanski Sladki	5	5	60	73	80	83	95
JK 07-10-1 (ZSxDZ)	5	5		50	65	70	70
JK 07-1-1 (AV x P)					75	80	95
JK 07-8-6 (HS x G)	5	5	53	63	70	78	80
Marechal Joffre	3	4	60	70	70	80	
Pine Lake (ES 9-7-48)	4	5		60	70	75	75
Skandia (TP 2-1-37)	5	5	70	78	80	90	
Zilga	5	5		55	70	70	
Toldi AF	5	5		60	70	75	80
Valiant (Vapper)	5	5		65	73	73	75
Heledate marjadega sorte							
Fabel			40	55	70	75	80
<i>Gauja (kasvuhoones)</i>	5	5	80	95	100	105	110
JK 95-2-3 (HS)	3	5	60	85	90	95	100
MAVO 00.04.01	3	5	55	70	70	75	75
MAVO 99.12.01	3	4	55	90	85	90	105
Roland			70	85	90	85	
Skujina 675	3	4		65	70	80	80
Solaris	2	4	60	68	80	85	90

Katmata okste talvekindluse hinnangud

5	puhkeb enamik pungi
4	osa pungade hävimine põhjustab saagi alanemist
3	saaki annavad üksikud puhkenud pungad
2	saak puudub kuid osa pungi annab võrseid
1	kõik pungad hävinud

Marjade suhkrusisaldus ja saadav alkoholisaldus (T. Kuuler 2014)

°Oe (Oechsle kraadi)	Alkoholi %	°Br (Brix kraadi)
56	7,0	13,79
62	8,0	15,19
75	10,0	18,18
88	12,0	21,10
95	13,0	22,65
102	14,1	24,18

'Gauja'

'JK 07-8-6'

'Roland'